Kulturreportage

Kulturchef: Ida Ölmedal
E-post: kultur@sydsvenskan.se Telefon: 040-28 12 00
Postadress: Kultur, Sydsvenskan, 205 05 Malmö

”Hon ska vara som hon var i livet, ofrånkomlig”

Idag avtäcks porträttet av den mördade journalisten ***Daphne Caruana Galizia*** i EU-parlamentet i Strasbourg. Malmökonstnären ***Marie Louise Kold*** har lagt 470 oavlönade timmar på kopparporträttet.

På eftermiddagen den 16 oktober 2017 hördes en kraftig explosion i den lilla byn Bidnija i Malta. Matthew Caruana Galizia lämnade huset barfota och sprang mot den brinnande bilen som hade kastats av vägen och ut på åkern.

Bilen var helt demolerad. Genom de utblåsta rutorna såg han inte minsta spår av en människa. Han såg bara eld.

Bara en halvtimme tidigare hade hans mamma Daphne Caruana Galizia, Maltas mest hårdföra granskande journalist, gjort ett inlägg på sin populära blogg. Det avslutades med orden: ”There are crooks everywhere you look now. The situation is desperate.”

Nu hade hon satt sig i bilen för att köra till banken. Nyligen hade en av hennes kritiska granskningar lett till åtal för förtal och i väntan på rättegång hade hennes tillgångar frysts. Det var detta hon skulle hantera när hon satte sig i sin Peugeot 108.

Kort efter att Daphne Caruana Galizia hade rullat ut på vägen fjärrutlöstes en bomb som hade placerats under förarsätet.

Hennes son Matthew stod där framför det brinnande bilvraket på åkern och plötsligt fick han syn på sin mamma.

Hon låg utspridd runt omkring honom.

■

Journalistens ansikte framträder i svart relief mot den blanka kopparplåten. De etsade linjerna har fyllts med trycksvärta inköpt från ett av tryckerierna på Malta som brukade trycka hennes ord. Marie Louise Kold har utgått från ett foto som hon visste att Daphne Caruana Galizia tyckte om: hennes bylinebild.

När vi träffas är det slutet av augusti och porträttet på den grävande journalisten, som hänger på väggen, börjar bli klart.

Ateljén på Västra Sorgenfri i Malmö är fylld av metall. Bland annat delar av ett mer än hundra år gammalt ärggrönt tak.

Marie Louise Kold förälskade sig i koppar när hon gick på Lunds konstskola för drygt tjugo år sedan, men låter nykär när hon pratar om materialet.

– Kopparplåten skulle ju egentligen bara användas för att göra tryck på papper. Men den förändrades. Den levde! Den berättade en historia som aldrig kunde överföras i tryck. Och då insåg jag: det är ju plåten jag ska jobba med.

Den 23 oktober var Marie Louise Kold i Strasbourg tillsammans med Daphne Caruana Galizias familj för att överlämna sitt verk till Europaparlamentet.

Nu hänger det utanför presscentret, som är uppkallat efter journalisten. Kopparplåten är placerad på en träram som ser ut som en bokrygg. Den är smyckad med detaljer i etsad och patinerad koppar, mässing och brons: utdrag ur EU-stadgans artikel 11 om yttrandefrihet och pressfrihet, Daphne Caruana Galizias sista ödesmättade ord och blad från hennes trädgård som lämnat avtryck på en bronsplåt.

Konstverket är placerat i ögonhöjd så att EU-korrarna ska möta sin mördade kollegas blick när de går in för att göra sitt jobb.

– Jag kände att det här ska vara något som man inte kan missa. Hon ska vara som hon var i livet, ofrånkomlig, säger Marie Louise Kold.

■

Den Malmöbaserade metallkonstnären är gift med en maltesisk man och bor i den lilla önationen några månader om året. Hon följde Daphne Caruana Galizias blogg så gott som dagligen.

Marie Louise Kold var hemma i Malmö när hon i maltesiska medier läste om en bilexplosion i Bidnija. Varje gång hon hörde talas om den lilla byn tänkte hon på Daphne Caruana Galizia, som gick under öknamnet ”Häxan från Bidnija”.

Marie Louise Kold visste hur hatad Daphne Caruana Galizia var. Hon kände till att inte mindre än tre av hennes hundar hade dödats vid olika tillfällen, och att hennes hem hade vandaliserats.

Ändå hade hon svårt att tänka sig den kontroversiella journalistens namn i samma mening som ordet ”mördad”.

Hon trodde att det rörde sig om något slags uppgörelse i den kriminella världen. Ett journalistmord på Malta fanns inte på kartan.

– En halvtimme senare skriver en väninna på Facebook: ”Omg”. Inget annat. Det räckte för att jag skulle förstå.

Hon kände att hon var tvungen att göra något.

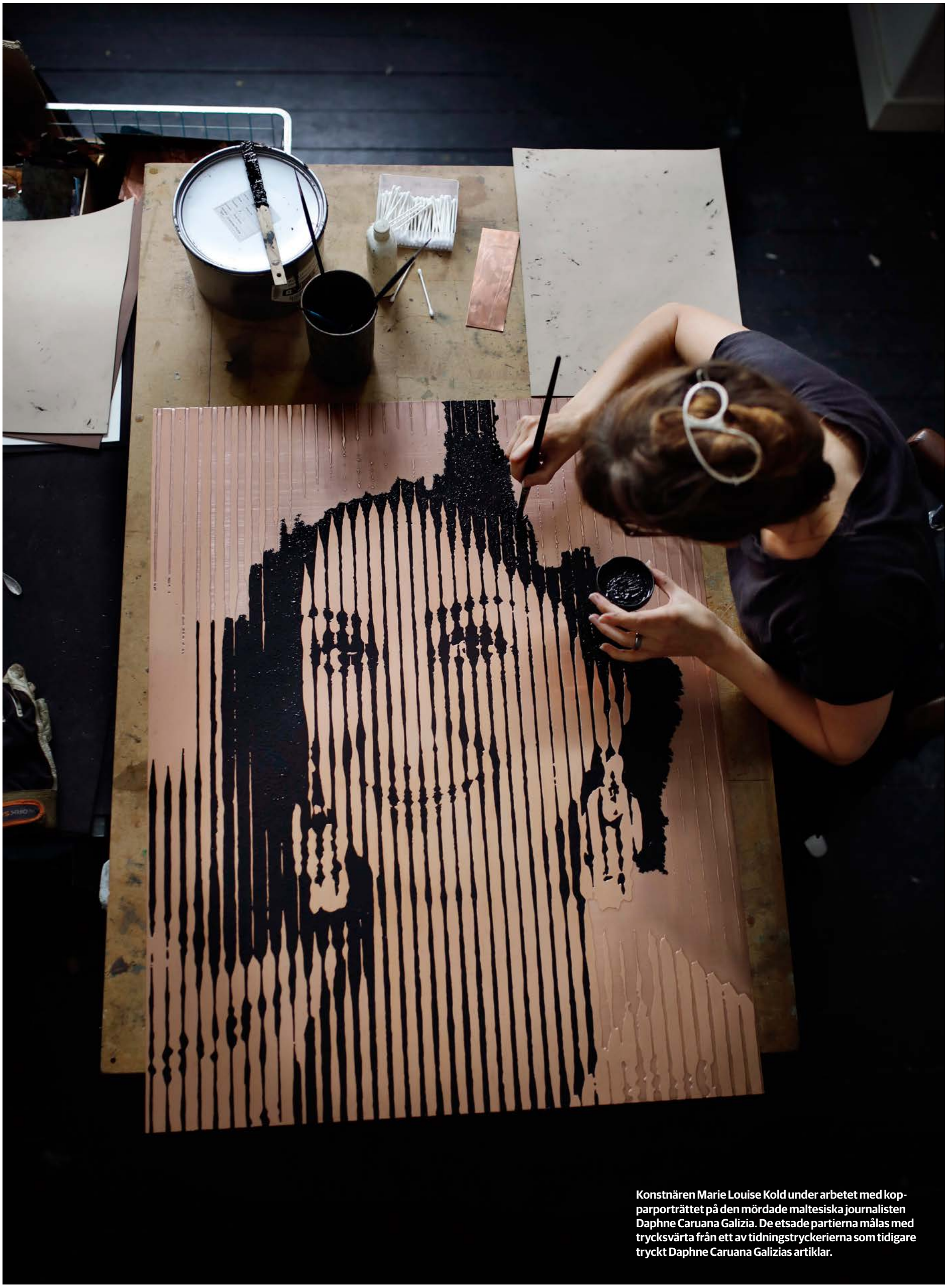
Det tog en kvart för Europaparlamentets talman Antonio Tajani att tacka ja. Och efter att alla byråkratiska hinder var undanröjda, med hjälp av en maltesisk tjänsteman, kunde hon börja skapa. Verket är resultatet av 470 timmars obetalt arbete.

– Jag lever ju av min konst, och får bra betalt för det jag gör. Så jag kände att jag hade råd. Det här betyder så mycket för mig. Jag hjälper inte till att lösa mordet förstås. Men jag vill sätta en spotlight på henne. Hon kan inte bara grävas ner och glömmas bort.

■

Det är dessvärre inte helt ovanligt att journalister mördas runt om i världen, men nu hade det hänt i ett EU-land. Och efter Daphne Caruana Galizia har ytterligare två journalister mördats inom unionen. Den grävande slovakiska journalisten Ján Kuciak och hans flickvän sköts ihjäl i februari i år. 6 oktober hittades den bulgariska journalisten Viktoria Marinova mördad och våldtagen i en park. En vecka innan mordet hade hon i direktsänd tv intervjuat två kollegor, som avslöjat en korruptionshärva med kopplingar till den politiska makten.

➔Fortsättning på nästa sida

Konstnären Marie Louise Kold under arbetet med kopparporträttet på den mördade maltesiska journalisten Daphne Caruana Galizia. De etsade partierna målas med trycksvärta från ett av tidningstryckerierna som tidigare tryckt Daphne Caruana Galizias artiklar.

Kulturreportage

Marie Louise Kold, född i Århus i Danmark 1974, är metallkonstnär baserad i Malmö. Några månader om året bor hon i Malta där hennes man kommer ifrån. Marie Louise Kolds porträtt ska hänga vid entrén till pressrummet i EU-parlamentet i Strasbourg. Kold har bland annat inkorporerat växter från Daphne Caruana Galizias trädgård – och hennes sista budskap, skrivet en knapp halvtimme innan hon mördades: "There are crooks everywhere you look now. The situation is desperate."

Fortsättning

Även om inget av morden är helt uppklarat utgör de en oroväckande trend.

Jonathan Lundqvist, ordförande för Reportrar utan gränser i Sverige, berättar att hans organisation trycker på för att pressfrihet och skydd av journalister ska tas med i bedömningen när EU tittar på potentiella medlemsländer.

Slovakien ligger förvisso på en skaplig 27:e plats på Reportrar utan gränsers pressfrihetsindex. Bulgarien intar plats 111 och är överlägset sämst inom EU. Malta har de senaste åren rasat ner till plats 65.

Jonathan Lundqvist påpekar att ett land förändras i grunden i samband med ett EU-inträde.

– EU har ganska omfattande ekonomiska omfördelningssystem. Plötsligt kommer det in en massa pengar i ett samhälle, och politikerna ska fördela de här stora påsarna. Det är inte alltid kontrollmekanismerna är så bra. Och det riskerar att leda till ökad korruption.

Den lilla önationen Malta, ungefär lika stor som Örkelljunga kommun till ytan, är en känd hemvist för brevlådeföretag och spelbolag, och korruptionen är utbredd.

– Malta är ett ganska unikt EU-land, inte minst på grund av sin litenhet. Den här litenheten får konsekvenser. Det finns en sammanblandning mellan den politiska, ekonomiska och mediala sfären. Dessa olika maktcentra är inte lika separerade som i större länder, säger Jonathan Lundqvist.

Listan över Daphne Caruana Galizias fiender kan göras lång. Hon skrev om bränslesmugglare, fifflande affärsmän och korrupta politiker.

Hon arbetade i många år som kolumnist på olika maltesiska dagstidningar innan hon 2008 startade sin engelskspråkiga blogg Running Commentary, som blandade avslöjande journalistik med opinionsbildande texter. Hon kallades ofta ett ”enmans-Wikileaks” och hade periodvis fler läsare än alla andra maltesiska medier tillsammans.

Caruana Galizia drev också det glossiga livsstilsmagasinet Taste & Flair, och drog sig inte för att kritisera en politikerhustrus bristande känsla för stil. Hon kunde framstå som ”en snobb, och lite av en mobbare”, säger Marie Louise Kold.

– Hon var känd av alla, hatad av många. Hon var kontroversiell och brydde sig inte om att vara omtyckt. Hon levererade sanningar.

Marie Louise Kold skickade vid ett par tillfällen illustrationer till Daphne Caruana Galizia, som hon också använde. Men hon kände henne inte personligen. De träffades en gång. Det var i samband med att Stephen Sackur från BBC:s ”Hardtalk” var på Malta och höll föredrag om just yttrandefrihet.

– Min man och jag gjorde sällskap med Daphne genom Valletta efteråt. Hon var väldigt tyst och observerande, lyssnade mest. Och så framstod hon ju inte i text. Där var hon skarp och välformulerad.

■

I Malta är det två partier som slåss om den politiska makten: Nationalistpartiet och Arbetarpartiet. Daphne Caruana Galizia var skoningslös mot korruption från alla håll, men hennes sympatier låg hos Nationalistpartiet och hon hade udden riktad mot Arbetarpartiet, i synnerhet efter 2013 då partiet kom till makten efter lång tid i opposition.

Med hjälp av sin son Matthew, datajournalist i det nätverk som hanterade Panamadokumenten, kom hon över papper som påstods visa att premiärministern Joseph Muscats fru hade ett tvivelaktigt bolag i Panama. Men Daphne Caruana Galizia publicerade aldrig dokumentet i fråga, och premiärministern avfärdade allt som lögn. Oppositionen använde dock publiceringen som slagträ mot regeringen och till slut såg sig Muscat tvingad att utlysa nyval. Hans parti vann, och behöll makten.

I början av 2017 påstod hon, stödd på en anonym källa, att ekonomiministern Christian Cardona hade besökt en bordell under ett officiellt besök i Tyskland. Ministern stämde Daphne Caruana Galizia för förtal, och hans advokater fick domstolen att frysa hennes tillgångar i väntan på rättegång. Det var alltså detta hon skulle försöka lösa när hon tystades för gott.

■

Tre personer sitter anhållna misstänkta för att ha utfört mordet. En trio kriminella i femtioårsåldern som hittills inte sagt ett knyst.

Daphne Caruana Galizia hade aldrig skrivit om de tre, och även om de skulle dömas – den tekniska bevisningen anses stark – så återstår frågan vem som beställde mordet.

Maltas regering har pressats av EU att göra allt som står i dess makt för att hitta alla inblandade i mordet. ”Europas ögon är på de maltesiska myndigheterna”, sa EU-kommissionens vice ordförande Frans Timmermans i ett uttalande kort efter mordet. Det säger rätt mycket om unionens tilltro till sitt minsta medlemslands rättssäkerhet.

Den mördade journalistens son Matthew – som tillsammans med sina två bröder tvingats fly landet – har på Facebook indirekt anklagat

DAPHNE CARUANA GALIZIA

■ Daphne Caruana Galizia, född 1964, var Maltas mest kända journalist. Hon skrev bland annat om pengatvätt, bränslesmuggling, och korruption inom den maltesiska politiken. Sedan 2008 drev hon bloggen Running Commentary där hon blandade grävande journalistik med dagsaktuella kommentarer. I oktober förra året dödades hon av en bilbomb.

Efter sin död har hon fått flera utmärkelser postumt, bland annat Publicistklubbens Anna Politkovskaja-pris i våras. I veckan fick hon årets anti-corruption award från organisationen Transparency International.

FOTO: RENE ROSSIGNAUD/AP/TT

Den 16 oktober 2017 utlöstes en bomb i Daphne Caruana Galizias bil. Hon mördades i närheten av sitt hem i byn Bidnija.

FOTO: JONATHAN BORG/AP/TT

Demonstration i Valletta på årsdagen av mordet.

65

mördade journalister 2017. Varje år sammanställer Reportrar utan gränser en lista över antalet mördade och fängslade journalister i världen. 2017 mördades 65 journalister och 326 satt i fängelse. Siffrorna var något lägre än åren tidigare, men de pekade på en oroväckande trend: nästan hälften av morden skedde i länder som inte befann sig i krig. Värst är läget i Mexiko, som haft flest journalistmord de senaste åren. Turkiet och Kina toppar listan över flest inlåsta journalister.

Jamal Khashoggi

Den 2 oktober mördades den saudiarabiske journalisten Jamal Khashoggi på det saudiska konsulatet i Istanbul. Enligt uppgifter från Turkiet ska femton saudiska män, med kopplingar till säkerhetstjänsten, ha utfört mordet. Khashoggi, som var kritisk till det saudiska kungahusets styre, hade det senaste året levt i exil i USA.

FOTO: LEFTERIS PITARAKIS/AP/TT

En vän till Jamal Khashoggi sätter upp en bild på honom utanför det saudiska konsulatet i Istanbul.

Maltas regering för mordet: ”Om myndigheterna fungerade som de ska så skulle det inte ha funnits något mord att utreda – och jag och mina bröder skulle fortfarande ha en mamma i livet.”

■

Dagen före årsdagen av Daphne Caruana Galizias död träffade Reportrar utan gränser, PEN och tre andra pressfrihets- och yttrandefrihetsorganisationer Maltas premiärminister Joseph Muscat. Under mötet framförde de flera krav, bland annat en offentlig utredning om huruvida mordet hade kunnat förhindras.

Organisationerna krävde också ett stopp för trakasserierna som har fortsatt efter Daphne Caruana Galizias död, och uppmanade premiärministern att sparka Jason Micallef, ordförande för kulturhuvudstadsprojektet (Valletta är en av EU:s kulturhuvudstäder 2018). Under St Patrick’s day-firandet i våras ironiserade han i sociala medier över den mördade journalistens sista ord: ”The situation is desperate. There [are] happy people everywhere you look.”

Tidigare i år sa Tony Zarb, en före detta fackpamp som står Labour-regeringen nära: ”Det viktigaste är att Daphne Caruana Galizia aldrig kommer tillbaka.”

När Daphne Caruana Galizia dog hade hon 42 förtalsprocesser riktade mot sig. 30 av dem drivs vidare efter hennes död.

Jonathan Lundqvist säger att Daphne Caruana Galizia var en av de journalister som Reportrar utan gränser höll ett extra öga på.

– Vi hade fått indikationer på att hon verkade under rätt svåra omständigheter. Att hon mottog hot, och att hon var utsatt för juridiska attacker. När vi tittar på potentiella risker för journalister så är det exakt det som hon utsattes för som vi brukar varna för. En förtalslagstiftning är en nödvändighet i civiliserade samhällen. Men det blir problematiskt när man börjar missbruka den.

Reportrar utan gränser uppmärksammade hennes situation via ett pressmeddelande. I efterhand är Jonathan Lundqvist delvis självkritisk.

– Med facit i hand kunde vi naturligtvis ha uppmärksammat det mer. Men det är svårt att veta vilka av dessa fall som leder fram till den yttersta konsekvensen.

Efter mordet har organisationen dock intensifierat sitt arbete för att förbättra villkoren för grävande journalister.

När en journalist har gjort sitt gräv och vill ha kommentarer från de anklagade finns en period fram till publicering där det kan bli farligt. Reportrar utan gränser har nu börjat bygga ett stödsystem så att journalister kan deponera sitt material hos organisationen eller någon samarbetspartner i väntan på publicering.

– Vi hoppas att potentiella förövare ska veta att det är helt meningslöst att mörda en journalist, för materialet kommer ändå att leva vidare, säger Jonathan Lundqvist.

■

Marie Louise Kold är mycket förtjust i sitt andra hemland, som hon har bott i drygt tre månader om året de senaste sju åren. Hon beskriver det som ett ”stort land som har krympts ihop”. Allt finns där, säger hon. Ett nationalmuseum. En opera. Vacker, varierande natur. Och många kreativa människor.

– Jag har haft flera fantastiska utställningsupplevelser i Malta. Jag har välkomnats med öppna armar av konstnärerna, och känner mig mer som en del av konstlivet där än här, säger hon.

Men mordet på Daphne Caruana Galizia har fått henne att se på Malta med andra ögon.

Den initiala chocken över att det hände just där försvann ganska snabbt.

– Efteråt började jag se samhällsklimatet som ledde fram till det här. Och då kändes det inte så otänkbart längre.

Det är tydligt att Marie Louise Kold har påverkats starkt av mordet, och hon är väldigt insatt i fallet – under tiden vi har kontakt mejlar hon mig länkar och kommentarer vid flera tillfällen.

■

I närheten av domstolen i Valletta har människor tänt ljus och lämnat blommor. En minnesplats som har rests och rivits tjugo gånger om i en pågående kamp om den mördade journalistens eftermäle.

Ett nätverk bestående av arton tunga medier – bland annat The Guardian, Le Monde och The New York Times – har bildats för att fortsätta med Daphne Caruana Galizias undersökningar. I Malta har nya bloggar och nyhetssajter försökt fylla tomrummet efter henne.

Men det finns också många som bara vill glömma och gå vidare, säger Marie Louise Kold.

– Många i Malta tycker att det var ett jädra tjat om henne. Kan vi inte bara titta framåt, det går ju så bra för ekonomin! Men för mig är det här så oerhört. Att en journalist mördas. Ljudet fortsätter att eka i mig, det klingar inte av, det blir inte tyst.

TEXT: FILIP YIFTER-SVENSSON
FOTO: EMMA LARSSON
kultur@sydsvenskan.se

”Efteråt började jag se samhällsklimatet som ledde fram till det här. Och då kändes det inte så otänkbart längre.”

Marie Louise Kold.